

УДК 343.98

Євгеній Вікторович ЗОЗУЛЯ,

викладач кафедри криміналістики та судової експертології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1444-0408>

ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПРИ ВИЯВЛЕННІ ОЗНАК ВЧИНЕННЯ ПРИМУШУВАННЯ ДО ВИКОНАННЯ ЧИ НЕВИКОНАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННОЮ ГРУПОЮ

Розслідування злочинів здійснюється в конкретних умовах, що залежать від часу, місця, навколишнього середовища, поведінки осіб, що опинилися у сфері кримінального судочинства, а також під впливом інших, часом невідомих для слідчого факторів. Ця складна система утворює обстановку, в якій діють слідчі та інші суб'єкти, що приймають участь у розслідуванні злочину. У криміналістиці така обстановка отримала назву слідчої ситуації.

Слідча ситуація - це сукупність умов, в яких у даний момент здійснюється розслідування, тобто та обстановка, в якій протікає процес доказування[1, с. 224].

Рішення проблеми типових ситуацій розслідування злочинів, скоєних організованими групами, необхідно з багатьох причин, і насамперед у зв'язку з тим, що слідчі ситуації відрізняються своєрідністю в порівнянні з відомими науці та практиці їх різновидами, що виникають при розслідуванні злочинних діянь однієї особи. Ситуації розслідування злочинів, скоєних організованими групами, можуть «управлятися» злочинцями шляхом попередньої домовленості її членів, втручанням корумпованих посадових осіб тощо.

Правильно визначені слідчі ситуації дозволяють висунути найбільш обґрунтовані слідчі версії, сформулювати основні завдання розслідування, намітити оптимальний комплекс слідчих розшукових заходів, звести до мінімуму число помилкових тактичних рішень слідчого та оперативного працівника.

Узагальнений аналіз особливостей, властивих типовим слідчим ситуаціям, дає можливість розробити методичні рекомендації, що забезпечують успішне вирішення багатьох завдань, що виникають при розслідуванні примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, скоєних організованими групами.

При розслідуванні примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань вчиненого організованою злочинною групою, необхідно виявити і довести:

- факт вчинення примушування групою осіб;
- характер злочинного формування (група з попередньою змовою, організована група, злочинне співтовариство, злочинна організація);
- структуру злочинного формування, обумовлену взаємозв'язками і взаємовпливом її членів, і розподіл ролей;
- існуючу систему правил поведінки для членів організованого злочинного формування, характер санкцій за їх порушення та види заохочень, які застосовуються у відношенні окремих членів;
- способи протидії розкриттю і розслідуванню злочинів (конспірація злочинної діяльності, зв'язок членів формування (перш за все – організаторів) з представникам органів влади, вироблення лінії поведінки на слідстві тощо.
- технічне забезпечення діяльності злочинного формування (технічні засоби, що використовуються для вчинення примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, забезпечення безпеки членів злочинного формування, підвищення ефективності протидії діяльності правоохоронних органів).
- наявність і розміри грошових фондів («общаки»), що використовується злочинним формуванням;

Особливості розслідування примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань вчиненого організованою злочинною групою включають поділ криміналістичних ситуацій на початкові, проміжні і кінцеві.

Послідовність і можливість вирішення завдань, що стоять перед слідчим, багато в чому залежать від початкової (вихідної) слідчої ситуації, тобто обстановки, в якій починається розслідування. Основними елементами вихідної слідчої ситуації, можуть бути: 1) отримана первинна інформація про подію, що містить ознаки примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, і причетних до нього осіб; 2) об'єктивні умови, що характеризують процес отримання цієї інформації (місце, час, кліматичні умови, використані науково-технічні засоби тощо); 3) сили і засоби, наявні в розпорядженні слідчого для подальшої роботи з використання вихідної інформації в цих умовах; 4) позиції підозрюваних, потерпілого, свідків, результати їх протидії встановленню істини на початку розслідування, потенційні можливості такої протидії. Конфліктність або не конфліктність слідчої ситуації; 5) фактори, що перешкоджають або сприяють успішному вирішенню криміналістичних завдань (наприклад, смерть потерпілого, втрата виявлених при огляді речових доказів, та ін).

Розкриття та розслідування примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, скоєних організованими групами починається з встановлення самого факту злочину і здійснення його саме групою осіб. Це одне з першочергових завдань початкового етапу розслідування.

Встановлення факту вчинення злочину організованою групою можливо за оперативною інформацією, а також в результаті проведених слідчих розшукових дій, найчастіше таких, як огляд місця події, допити потерпілих, свідків, різні експертизи. У більшості випадків слідчий вже при огляді місця події (як правило місця безпосереднього примушування) мають у своєму розпорядженні достатні дані, що дозволяють зробити висновок про те, що у скоєнні злочину брали участь декілька осіб. Своєчасне висування версії про скоєння примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань організованою групою дає можливість цілеспрямовано провести слідчі розшукові дії і оперативно-розшукові заходи щодо встановлення осіб, причетних до злочину, полегшити його розкриття і розслідування.

Найбільш важливими факторами, що впливають на характер слідчих ситуацій початкового етапу розслідування злочинів організованих кримінальних груп, є: напрям злочинної діяльності (корисливо-насильницька чи загальнокримінальна, економічна кримінально-політизована), зміст злочинних дій (об'єкт і предмет злочинного посягання, час, місце, спосіб злочинних дій, кількість злочинців, мета і мотив злочину та ін), характер, повнота і якість інформації про подію злочину, наслідки злочину, результати попередньої роботи з перевірки первинної інформації (затримання підозрюваних, встановлення свідків і потерпілих, виявлення предмету зобов'язання, виявлення даних при огляді місця події, отримання відповідей на запити та ін), дані, що підтверджують вчинення злочину організованою групою осіб.

Найбільш типовими слідчими ситуаціями для початкового етапу розслідування примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, скоєних організованими групами є наступні:

1. Ведеться активна підготовка членів організованої групи – з придбанням зброї, вибухових речовин, необхідних технічних засобів тощо – до скоєння примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань конкретної особи (боржника);

2. Відбувається безпосереднє вчинення членами організованої кримінальної групи примушування боржника до виконання чи невиконання цивільно-правового зобов'язання перед кредитором (при цьому кредитором у зобов'язанні може бути як учасник, або організатор злочинного формування, так і інша особа, яка зробила замовлення на здійснення групою примушування виконати певні дії кредитором);

3. Є факт вже закінченого примушування до виконання чи невиконання цивільно-правового зобов'язання, скоєного організованою групою.

Кожна з цих найбільш типових слідчих ситуацій включає в себе велику кількість слідчих ситуацій більш вузької спрямованості.

Для успішної боротьби з організованими злочинними формуваннями необхідно ефективно викриття якомога більшої кількості учасників та головних дійових осіб, тобто організаторів та керівного групи. Діяльність оперативних і слідчих працівників, перш за все повинна бути спрямована на злочинця взагалі і організатора зокрема. При розслідуванні примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань повинна приділятися першочергова увага вивченню персональних даних, зв'язків членів формування.

Список бібліографічних посилань: 1. Маркусь В. О. Криміналістика : навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 558 с.

Одержано 10.10.2016

УДК 343.983.7

Софія Олександрівна ЗЮБРІЙ,

старший судовий експерт сектору молекулярно-генетичних досліджень
відділу біологічних досліджень Харківського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України

ОБ'ЄКТИ МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ: ДОСЛІДЖЕННЯ ЗУБІВ ЛЮДИНИ

Ідентифікаційне дослідження біологічних слідів методом ДНК-аналізу є потужним інструментом для впізнання осіб, оскільки дане дослідження не обмежується будь-якими морфологічними та антропометричними даними щодо однієї й тієї ж самої особи. Існують випадки, коли необхідна ідентифікація осіб, що стали жертвами нещасних випадків, таких як дорожньо-транспортні пригоди, терористичні напади, військові конфлікти, вбивства з приховуванням і розчленування трупу, особа яких невідома або вже є впізнаною.

В такому випадку ДНК використовується для зв'язування та порівняння різних решток або частин тіла, у цей час кісткові рештки та зуби майже завжди є єдиним доступним джерелом біологічної інформації та завдяки своїй структурі зберігають її протягом тривалого часу.

Зуби є одним з найкращих джерел ДНК завдяки своєму унікальному складу та розташуванню, вони значною мірою захищені від екологічних та фізичних умов, які прискорюють процеси посмертного розкладання і розпаду ДНК. Завдяки цьому ДНК, виділена з зубів є більш високої якості та менш схильна до забруднення, в порівнянні з кістковою тканиною [1].

Розглянемо структуру зубу та придатні для молекулярно-генетичного аналізу частини зубу. Анатомічно зуб можна розділити на дві частини: частину зубу, що виступає над яснами – коронка, та частина, що розташована в альвеолі та оточена яснами – корінь зубу. Для проведення ДНК-аналізу використовується як коронка, яка в основному, складається з емалі, так і коріння зубів, яке містить дентин, цемент та судини. Безклітинна мінеральна складова емалі коронки (96 % усієї ваги) та її функціонування у якості фізичного бар'єру із зовнішнім середовищем напряду пов'язані з кількістю ДНК в цій частині зубу, якої майже в 10 разів менше ніж у корінній частині [2]. Але в той же час ця частина зубу надзвичайно важлива для обмеження доступу мікроорганізмів і забрудників з навколишнього середовища до зуба як при житті, так і після смерті. Хоча кальцій зубах, як і будь який інший мінерал, може ускладнювати процес ампліфікації та інгібувати ПЦР-реакцію. Корінна частина зубу (дентин та цемент, лише 70% ваги яких відповідає мінеральній складовій, є чудовим джерелом ядерної та мітохондріальної ДНК. Причому цемент містить у 5 разів більше мітохондріальної ДНК, ніж дентин [3, с.60]. Додатковими джерелами ДНК є м'які тканини, залишки крові, судини, нервові волокна та пучки сполучнотканинних волокон (періодонт), завдяки яким корінь зуба сполучається з альвеолами зубу та кістковою тканиною щелепи.